

EPITAAF

vereniging voor funeraire archeologie

Woord vooraf

Beste lezer,

In volle vakantie willen we de thuisblijvers niet vergeten. De activiteitenkalender is misschien wat dunnetjes, maar de meeste activiteiten situeren zich dan ook in de voormalige ateliers Salu. Daar wordt immers heel hard gewerkt door slechts een handjevol mensen.

Misschien zijn er tijdens de zomermaanden een paar kandidaten die willen helpen ?

In onze vorige nieuwsbrief werd een tweede trip naar de Londense begraafplaatsen aangekondigd. Deze is spijtig genoeg niet kunnen doorgaan. Sorry aan diegenen die erop gerekend hadden. Maar uitstel is geen afstel. We houden u op de hoogte !

Requiem

Vrijdag 27 juli 1990,
20 uur :

J. Brahms, Ein Deutsches Requiem
Brussels Festival Orchestra &
World Youth Choir
Brussel, Sint-Michielskathedraal

Vrijdag 21 september 1990,
20 uur :

W.A. Mozart, Requiem
Symfonisch orkest van Göteborg
Gent, Sint-Baafskathedraal

Kalender

Zaterdag 11 augustus 1990, 10u30 :

De weidse **Centrale begraafplaats van Brugge** spreidt haar lommerrijke takken uit over zowel Gezelle als Delacenserie. Als toernooi voor de gegadigden : een kennismaking met het **atelier van schriftbeeldhouwer Pieter Boudens**. Afspraak aan de hoofdingang in het verlengde van de Brugs-Kerkhofstraat, een zijstraat van de Baron Ruzettelaan (invalsweg vanuit Oostkamp), te Brugge-Steenbrugge.

Zondag 9 september 1990 :

Open-Monumentendag ook in Laken. Het kerkhof van Laken zal toegankelijk zijn van 8.30 tot 18 uur, niet alleen langs het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein, maar ook via het Kardinaal Cardijnplantsoen. Epitaaaf verzorgt rondleidingen met aandacht voor het grafmonument van de familie Ghémar en het koor van de vroegere Onze-Lieve-Vrouwekerk. Iedereen is tevens welkom in de voormalige ateliers Salu, waar men de Wintertuin, Modellenwerkplaats en Binnentuin kan bezoeken. Hier heeft een fototentoonstelling plaats rond de begrafenis van koning Leopold I. Die dag kan men ook de koninklijke crypte in de OLV-kerk bezoeken. (Zie blz. 2)

Zaterdag 29 september 1990, 10u30 :

Afstand is van geen tel voor een verkenning van zowat de fraaiste begraafplaats van Limburg - het **Oud kerkhof van Hasselt** - met Peter Van Dun als voorman. Wie zijn geheugen hieromtrent wat wil oprispen verwijzen wij naar Nieuwsbrief 6 (januari 1990), waarin Filip Tas een artikel schreef over deze begraafplaats; hij baseerde zich hiervoor op de skriptie van Peter Van Dun. Afspraak aan de hoofdingang, Kempensesteenweg te Hasselt, tussen kleine en grote Ring, richting Zonhoven.

Noteer alvast :

Van 22 tot 24 oktober 1990 loopt in Amsterdam de niet te missen 3de internationale vakbeurs voor restauratie- en conserveringstechnieken **Restauration 90**. Epitaaaf overweegt hiernaar een daguitstap met bus te organiseren. Belangstellenden kunnen zich alvast kenbaar maken met een kaartje aan ons adres . . .

Gelieve vooraf in te schrijven door overschrijving op rekeningnummer 068-2039260-56, met vermelding van naam, datum, stad en activiteit. Prijs : leden betalen 75 BEF en niet-leden 150 BEF.

Laken - Monument Ghémar

Naar aanleiding van de op stapel staande restauratie van het Ghémarmonument wordt er momenteel door Epitaaf, in samenwerking met diverse specialisten, een grondig vooronderzoek uitgevoerd met het oog op het ontwikkelen van een wetenschappelijk gefundeerd restauratieconcept. Deze aanpak kadert niet enkel in de meer kritische tendens die zich de laatste jaren doorzet in de monumentenzorg in het algemeen, doch tevens in het modelkarakter dat Epitaaf op haar gespecialiseerd domein van de grafskulptuur wil verlenen aan haar projecten op het kerkhof van Laken in het bijzonder.

Het betreffende grafmonument werd gerealiseerd door de beroemde Franse beeldhouwer Ernest Carrier-Belleuse tijdens diens Brusselse periode rond 1873. Dit qua inplanting centraal opgestelde monument, in één van de belangrijkste radiaal aangelegde zones van het kerkhof, vertoont ikonografisch weinig relatie met het klassieke grafmonument. Het oogt eerder als een kleinsculptuur die werd uitvergroot naar de proporties van een publiek monument. In die zin is het ook enigszins verwant met de groep "La Bonne Mère" die bewaard wordt in het Parijse Musée Orsay en gerealiseerd werd omstreeks 1855-1860.

De laatste jaren vertoonde de Ghémar-beeldengroep een versnelde erosie die stilaan dramatische proporties begon aan te nemen. Deze versnelde aftakeling is vermoedelijk grotendeels te wijten aan een onoordeelkundige behandeling (dikke verflaag) die enkele jaren geleden werd aangebracht. Het vooronderzoek zal in eerste instantie informatie moeten opleveren aangaande dit aftakelingsproces en vervolgens over de restauratiemogelijkheden. Hiervoor dienen achterevolgens de aard van de materialen en hun diverse afwerkingen in kaart te worden gebracht. Wat het

konstruktie materiaal aangaat, hebben we alle redenen om te twijfelen aan de - o.a. in het door June Hargrove's standaardwerk opgenomen - vermelding betreffende de realisatie van de skulptuur in gegoten kunststeen. Veeleer verwijst de structuur van het beeld naar een gebruikelijke kalksteensoort. De identifikatie van het materiaal wordt in ieder geval bekeken door een ervaren petrograaf.

Vervolgens wordt de assemblage van de onderdelen in kaart gebracht. Dan volgt een onderzoek naar de evolutie van de afwerking (schilderlagen). Belangrijk zijn ook het inschatten van de vroegere "behandelingen", de vrijleggingsproeven en de verhardingstechniek.

Dit alles zal resulteren in een rapport en een behandelingsvoorstel dat aan de basis zal liggen van de geplande restauratie.

LDC

Het Ghémarmonument dreigt zonder restauratie onherroepelijk verloren te gaan.

Open-Monumentendag 1990 in Laken

Voor de tweede uitgave van de Open-Monumentendag, op zondag 9 september 1990, gaat Vlaanderen ditmaal officieel scheep met Brussel en Wallonië. Er mag dan ook worden verwacht dat de overrompelende publieke belangstelling van de Eerste Vlaamse Open-Monumentendag, op 9 september 1989, ruim zal worden overtroffen.

Laken zal alvast het nodige doen om het enthousiaste succes van vorig jaar nog te vergroten. Op het

funeraire vlak alleen reeds is het aanbod hier dan ook rijkelijk en verleidelijk.

Het kerkhof van Laken zelf, aan het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein, zal opnieuw - en dus uitzonderlijk - open blijven van 8.30 tot 18.00 (!) uur. Tegelijkertijd worden de hekken van de oude historische toegang aan het Kardinaal Cardijnplantsoen (in het verlengde van de Sint-Annadreef) voor die ene dag wijd opengezet. De hele dag zullen hier op geregelde tijdstippen door

EPITAAF rondleidingen worden verzorgd, waarbij de aandacht in het bijzonder zal gaan naar : 1. de restauratie van het in de steigers staande **grafmonument van de familie Ghémar** en 2. het exclusief met de gids te betreden overblijvende **koor van de oude Onze-Lieve-Vrouwkerk** (waar het eerste vorstenpaar, Leopold I en Louise Marie, een eerste, voorlopige begraafplaats hebben gevonden).

Gewoontegetrouw zal ook de slechts zelden toegankelijke **koninklijke crypte** onder de nieuwe Onze-Lieve-Vrouwkerk de hele tijd worden opengesteld.

EPITAAF zelf blijft met dergelijke prestigieuze burens uiteraard niet achterop. Voor de gelegenheid zullen de noeste verbouwingswerkzaamheden aan het **Centrum voor Funeraire Archeologie** even worden stilgelegd om al onze leden, sympathisanten en gewone nieuwsgierigen een blik te gunnen op de Wintertuin en de Modellenwerkplaats van de voormalige **ateliers Ernest Salu**. Voor zover de vordering van de werken aan de verwachtingen beantwoordt, zullen ook de nieuwe permanente en tijdelijke tentoonstellingsruimten - desgevallend in ruwbouwvorm - met hun schitterend panorama op het aanpalend kerkhof toegankelijk zijn. Tergelijkertijd (maar dus onder voorbehoud) zal EPITAAF hier meteen een voorsmaakje bieden van de toekomstige activiteiten van het Centrum, met een sobere eerste **tentoonstelling van-en-rond Louis Ghémars fotoreportage** van de plechtigheden naar aanleiding van de begrafenis van Leopold I (waaronder enkele zeldzame documenten met betrekking tot de begrafenis van Louise Marie).

Uiteraard zal EPITAAF ook enkele restauratie-activiteiten demonstreren, en meer bepaald in de voor het eerst publiek toegankelijke **binnentuin** van het atelier, waar nadien onverwijld een aanvang wordt gemaakt met de aanleg van een **funeraire tuin** (doch hierover later meer).

Allen hierheen dus, temeer daar - de filosofie van de Open-Monumentdag getrouw - voor één keer alles gratis is !

MC

Wij herdenken

Op 9 augustus het heengaan van **JOHAN DAISNE**, (pseudoniem van Herman Thiery), letterkundige (Gent 2 sept. 1912 - aldaar 9 aug. 1978).

Hij promoveerde in zijn geboortestad in de economische wetenschappen en was daar tevens (sinds 1945) directeur van de Stedelijke Bibliotheek. Was mede-oprichter van o.a. "Nieuw Vlaams Tijdschrift" en zijn romandebuut "De trap van steen en wolken" (1942) vond al vlug weerklink, niet in het minst om het persoonlijk karakter ervan. Van hem werden bovendien verfilmd "De man die zijn haar kort liet knippen" en "Met dertien aan tafel". Vermelden wij verder "Lago Maggiore", "De neusvleugel van de muze" en meerdere toneelwerken. Zijn werk wordt in hoofdzaak tot het zogenaamde "magisch realisme" gerekend, mede door het feit dat - vooral in zijn vroegste werken - droom en realiteit vervlochten werden tot een visionaire werkelijkheid.

De as van Johan Daisne werd uitgestrooid op de **Westerbegravingplaats te Gent**. Zijn naam werd wel aangebracht op de zerk van het voormalige urnegrav van zijn vader Michel Thiery, stichter van het schoolmuseum.

Op 23 augustus **KAREL** (Peter Edward Marie) **VAN DE WOESTIJNE**, letterkundige, broer van Gustave (Gent 10 maart 1878 - Zwijnaarde 23 aug. 1929).

Hij was o.a. korrespondent van de "Nieuwe Rotterdamse Courant" (1906-1929), hoogleraar Nederlandse literatuurgeschiedenis te Gent en medewerker aan "Van Nu en Straks".

Men onderscheidt in zijn oeuvre een eerste periode waarin o.a. de dichtbundels "Het vader-huis" en "De gulden schaduw" verschenen, poëzie die als laatbloei van het impressionisme de tweede, meer spiritueel georiënteerde, periode inleidde. In 1942 verscheen de trilogie "Wiekslag om de kim" die de vroeger verschenen bundels "De modderen man", "God aan zee" en "Het berg-meer" in één deel verzamelde. Zijn proza omvat bekende werken zoals "Janus met het dubbele voorhoofd", "Goddelijke verbeeldingen" enz. Het merkwaardige "De Leemen Torens" (1928) verscheen als briefroman, geschreven door hem en Herman Teirlinck.

Begraafplaats Campo Santo, Sint-Amandsberg.

Op 5 september **JULES DE BRUYCKER**, etsen en tekenaar (Gent 29 maart 1870 - aldaar 5 sept. 1945).

Van hem zijn vooral bekend zijn monumentale etsen van de kathedralen van o.a. Amiens, Antwerpen, Bourges, Brussel, Rouen enz. Dit plaatwerk gaat veel verder dan het louter dokument. Vooral Gent verschijnt in zijn oeuvre als een voorwereldlijke burcht, een spookachtige stad waarbij het clair-obscur het onwezenlijke ten top drijft. Zijn straattaferelen worden bevolkt door koboldachtige figuren en karikaturale volkstypes die door elkaar krioelen als in een droom. Zelfs zijn zelfportretten zijn niet vrij van de ironie die hij de vrije teugel laat wanneer zijn etsnaald mensen beschrijft.

De indrukwekkende ets "Het hijsen van de draak op het Belfort van Gent", om die maar te noemen, is van een infernale schoonheid en behoort m.i. tot de meesterwerken van de etskunst.

De Bruycker is zeker een erg miskennde figuur, een van de vele schitterende talenten die door de opeenvolgende golven van het modernisme naar de kant werden geschoven.

Westerbegravingplaats, Gent

FT

Het huis Salu en de toegang tot het kerkhof van Laken aan het O.-L.-V.-voorplein, met achteraan het grote atelier. (uitgave Epitaaf AS4)

Werken in het atelier Salu

Sinds EPITAAF - nu net een jaar geleden - daadwerkelijk de werkzaamheden aanvatte voor de uitbouw van het Centrum voor Funeraire Archeologie, ging nauwelijks nog een zaterdag voorbij of mokerslagen, snerpende zaaggeluiden en opwaaiende stofwolken verradden noeste activiteiten in de Lakense gebouwen. Nu een eerste

afwerkingsfase - mede dank zij de steun van de Koning-Boudewijnstichting - nakend is, rekenen wij meer dan ooit op ieders hulp : in augustus meer bepaald wordt met man en macht geschilderd, gekalkt, geschrobd en in de tuin gespuit.

EPITAAF werd onlangs - en dit alweer via de Koning-Boudewijn-

stichting - geselecteerd voor deelname aan een TV-kwis op VTM. Als wij de kwis winnen, zal met de opbrengst een **funeraire tuin** worden aangelegd. De opname van deze kwis - met publiek - wordt gepland op maandag 8 oktober om 18u30 in de Londerzeelse studio's.

Alle supporters daarheen !

EPITAAF vzw

O.-L.-Vrouwvoorplein 16
1020 Brussel

Jaarabbonement :

450 BEF door overschrijving op rekening 068-2039260-56 van Epitaaf met vermelding van naam, adres en jaartal.

Giften :

Giften voor het inrichten van een Museum voor Grafkunst en voor het restaureren van grafmonumenten zijn steeds welkom op rekening 000-0000004-04 van de Koning Boudewijnstichting, met vermelding "Programma Bouwkundig Erfgoed" én specificering "Restauratie Salu" of "Restauratie Grafmonumenten". Indien U zou wensen dat uw gift voor de restauratie van een specifiek monument wordt aangewend, is voorafgaandelijk overleg noodzakelijk. Een attest voor fiscale aftrekbaarheid wordt binnen een termijn van dertig dagen na ontvangst van de gift aan de schenker opgezonden.

Vrijwilligers :

Vrienden, leden en niet-leden, die de handen uit de mouwen willen steken om mee te werken in het Centrum Salu te Laken, zijn meer dan welkom. Er is nog enorm veel werk te doen, deels specialistenwerk maar ook klusjes die iedereen kan doen. Wij vragen dringend hulp! Kandidaten worden verzocht een kaartje met hun naam en telefoonnummer te sturen naar het O.-L.-Vrouwvoorplein 16 te 1020 Brussel. Zij worden dan gekontakteerd om af te spreken wanneer er gewerkt wordt en wat zij kunnen doen.

Redactie :

Bert Bracke, Karel Roelants, Filip Tas, Martine Wynants.

Met medewerking van Marcel Celis en Lode De Clercq.

Deze nieuwsbrief werd gedrukt op de persen van drukkerij Carto, 1210 Brussel.

V.U. Martine Wynants, O.-L.-Vrouwvoorplein 16, 1020 Brussel.